

Kazimiera Wilk

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
e-mail: kazimiera.wilk@wsb.wroclaw.pl

**SPÓJNOŚĆ GOSPODARCZA
KRAJÓW I REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ
ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM POLSKI**

**ECONOMIC COHESION OF THE COUNTRIES
AND REGIONS OF THE EUROPEAN UNION
WITH PARTICULAR EMPHASIS OF POLAND**

DOI: 10.15611/pn.2018.536.17

JEL Classification: R10, R11, R58

Streszczenie: Zmniejszenie dysproporcji w rozwoju regionalnym jest celem interwencji finansowej Unii Europejskiej już co najmniej od 1972 r. Mimo intensyfikacji działań w tym zakresie różnice rozwojowe nadal istnieją, a nawet ulegały pogłębieniu po kolejnych rozszerzeniach Unii o kraje o niższym stopniu zaawansowania gospodarczego i o dużych różnicowaniach regionalnych. W perspektywie budżetowej 2014-2020 zwiększono środki wspierające rozwój krajów członkowskich i ich regionów. Nowością w polityce spójności jest zwiększenie środków pozostawionych do dyspozycji regionom. Głównym beneficjentem środków europejskich jest Polska. Środki finansowe przeznaczone na realizację regionalnych programów operacyjnych w Polsce wzrosły z 17,3 mld w okresie 2007-2013 do 31,3 mld euro w okresie 2014-2020. W artykule zbadano zmiany w poziomie rozwoju krajów członkowskich, różnice między najbogatszymi i najbiedniejszymi regionami Unii oraz zmiany w rozwoju regionalnym Polski.

Słowa kluczowe: rozwój regionalny, spójność gospodarcza, polityka spójności, programy operacyjne.

Summary: The reduction of disproportions in regional development has been the objective of the EU's financial interventions since at least 1972. Despite the intensification of activities in this area, development differences still exist, and have even deepened after subsequent EU enlargements to the countries with a lower level of economic advancement and large regional differences. Measures supporting the development of member states and their regions have increased in the EU budgetary perspective 2014-2020. A novelty in cohesion policy is to increase the resources left at the disposal of the regions. So far, the main beneficiary country of European funds is Poland. The financial resources allocated to the implementation of the regional operational programmes in Poland increased from 17.3 billion over the period 2007-2013 to 31.3 billion in the period 2014-2020. The article examines changes in the level of development of EU member countries, differences between the richest and poorest regions of the European Union and changes in the regional development of Poland as well.

Keywords: regional development, economic cohesion, cohesion policy, operational programs.

1. Wstęp

Polityka spójności Unii Europejskiej ma na celu zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju społecznego, gospodarczego i przestrzennego pomiędzy krajami i regionami państw członkowskich. Głównym instrumentem finansowym realizacji tego celu są fundusze strukturalne i Fundusz Spójności. Polska już od roku 1990 korzysta z pomocy unijnej, najpierw w ramach pomocy przedakcesyjnej, a od 2004 r. ze środków wyżej wymienionych funduszy.

Celem artykułu jest ocena zmian w spójności gospodarczej krajów i regionów UE ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Badaniami objęto okres od 2004 do 2016 r. W realizacji celu badawczego posłużono się metodą opisową i prostą analizą statystyczną.

2. Zmiany w poziomie rozwoju gospodarczego krajów Unii Europejskiej

Do oceny zmian w poziomie rozwoju gospodarczego posłużono się miarą produktu krajowego brutto na jednego mieszkańca (PKB *per capita*) wyrażonego parytetem siły nabywczej. Miernik ten jest wykorzystywany w badaniach międzynarodowych do oceny dystansu gospodarczego między krajami i ich regionami. Dążenie do zmniejszenia różnic w poziomie rozwoju krajów i regionów jest jednym z podstawowych celów Unii Europejskiej. W preambule Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej czytamy, że celem UE jest „wzmocnienie jedności swych gospodarek i zapewnienie ich harmonijnego rozwoju, poprzez zmniejszenie różnic istniejących między poszczególnymi regionami oraz opóźnienia regionów mniej uprzywilejowanych” [Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej 2016]. Unia Europejska jest ugrupowaniem obejmującym kraje o różnym poziomie rozwoju gospodarczego. Różnice te wraz z kolejnymi rozszerzeniami się pogłębiały, szczególnie po akcesji krajów Europy Środkowej i Wschodniej¹.

W roku 2000 (UE-15) najbogatszym krajem UE był Luksemburg z PKB *per capita* równym 195,3% średniej unijnej. Do najbiedniejszych krajów należały wówczas Grecja (67,7%), Portugalia (68%) i Hiszpania (82,2%) [Borowiec, Wilk 2005, s. 413]. PKB *per capita* Grecji i Portugalii był trzy razy mniejszy niż PKB w Luksemburgu. Różnica między najbogatszym a najbiedniejszym krajem wynosiła 127 p.p.

O dystansie gospodarczym między krajami Europy Środkowej i Wschodniej (które zostały członkami Unii Europejskiej w kolejnych jej rozszerzeniach²) świadczą dane Eurostatu informujące o kształtowaniu się PKB *per capita* według siły nabywczej, obejmujące wszystkie obecne kraje członkowskie UE (tab. 1). W roku

¹ Zob. także: [Wilk 2011, s. 192-193].

² Przypomnijmy, że członkami Unii w 2004 r. zostały: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Słowenia, Litwa, Łotwa, Estonia, Malta i Cypr; w 2007 Bułgaria i Rumunia, w 2013 Chorwacja.

Tabela 1. PKB *per capita* w krajach UE według siły nabywczej (UE-28 = 100) w latach 2004-2016

Państwo	2004	2006	2007	2013	2015	2016
Austria	126	126	125	131	128	128
Belgia	121	119	117	120	119	118
Bułgaria	34	38	40	46	47	49
Chorwacja	55	58	61	60	59	60
Cypr	97	101	104	84	82	83
Czechy	78	79	82	84	87	88
Dania	124	125	123	128	127	124
Estonia	54	64	69	75	75	75
Finlandia	117	115	119	113	109	109
Francja	110	109	108	108	105	104
Grecja	96	96	93	72	68	68
Hiszpania	98	103	103	89	91	92
Holandia	133	136	138	134	129	128
Litwa	49	55	60	73	75	75
Łotwa	46	53	57	62	64	64
Malta	80	78	79	86	93	96
Irlandia	145	148	148	132	177	183
Niemcy	120	116	117	124	124	123
Luksemburg	238	261	265	261	267	258
Polska	50	51	53	67	68	68
Portugalia	81	83	81	77	77	77
Rumunia	34	39	43	54	56	58
Słowacja	57	63	67	77	77	77
Słowenia	86	86	87	82	82	83
Szwecja	126	125	128	125	125	123
Wielka Brytania	119	116	112	108	108	107
Węgry	61	61	60	67	68	67
Włochy	110	108	107	98	95	97

Źródło: [Eurostat 2018, *GDP per capita in PPS*].

2004 krajami o najniższym wskaźniku *PKB per capita* były Rumunia i Bułgaria. Polska w 2004 r. z PKB równym 50% średniej dla UE-28 zajmowała piątą pozycję od końca. W 2016 r. niższy od Polski wskaźnik zanotowano w Chorwacji, na Łotwie, w Rumunii i Bułgarii³.

W 2016 r. krajem najbogatszym nadal pozostał Luksemburg, w którym *PKB per capita* kształtował się na poziomie 258% średniej UE i był większy od tego miernika w Bułgarii przeszło pięć razy. Różnica między Luksemburgiem a Bułgarią wyniosła

³ Analizą objęto lata kolejnych rozszerzeń oraz objęcia nowych krajów pełną interwencją finansową.

209 p.p. Sukcesywne rozszerzanie UE doprowadziło do zmniejszenia jej gospodarczej spójności. Należy wspomnieć, że w 2000 r. dystans między gospodarkami krajów członkowskich był mniejszy i wynosił 127 p.p.

Analizując zmiany w wielkości PKB *per capita* według krajach Europy Środkowej i Wschodniej po ich akcesji do UE, widzimy, że największy wzrost nastąpił na Litwie (wzrost o 26 p.p.), w Estonii (o 21 p.p.) i na Słowacji (o 20 p.p.). W Polsce PKB *per capita* wzrósł o 18 p.p. Znaczący wzrost nastąpił także w Rumunii (15 p.p. od 2007 r.).

3. Zróżnicowanie regionalne w Unii Europejskiej

Mimo europejskiej interwencji finansowej nadal istnieją także duże różnice w poziomie rozwoju regionalnego krajów członkowskich. Różnice te uległy również powiększeniu po 2004 r. w wyniku akcesji mniej zaawansowanych krajów Europy Środkowej i Wschodniej. W 2000 r. najbogatszym regionem Unii Europejskiej był Inner London, w którym PKB *per capita* według siły nabywczej wynosił ok. 266% średniej UE, a w najbiedniejszym regionie Unii, greckim Iperios, tylko 47% średniej unijnej. Region Iperios był jedynym regionem Wspólnoty o PKB *per capita* niższym niż 50% średniej całego ugrupowania. Średnia dla tych regionów wynosiła 55%, a różnica pomiędzy najbogatszym regionem i najuboższym wynosiła 219 p.p. [Piecuch 2004, s. 228].

Tabela 2. Najbogatsze i najbiedniejsze regiony UE w roku 2007 (UE-28 = 100)

Regiony najbogatsze	PKB <i>per capita</i>	Regiony najbiedniejsze	PKB <i>per capita</i>
Inner London West (Wielka Brytania)	567	Mayotte (Francja)	25
Luxemburg (Luxemburg)	265	Stewerozapaden (Bułgaria)	27
Brukselles (Belgia)	220	Nord-Est (Rumunia)	27
Hamburg (Niemcy)	205	Severen tsentralen (Bułgaria)	29
Praha (Czechy)	179	Yzhen tsentralen (Bułgaria)	29
Stockholm (Szwecja)	177	Yugoiztochen (Bułgaria)	33
Inner London East (Wielka Brytania)	174	Sud-Vest Oltenia (Rumunia)	33
Ile de France (Francja)	169	Severoiztochen (Bułgaria)	35
Oberbayern (Niemcy)	169	Sud-East (Rumunia)	36
Nord-Holland (Holandia)	168	Sud-Muntenia (Rumunia)	36
Darmstadt (Niemcy)	166	Lubelskie (Polska)	37
Southern and Eastern (Irlandia)	165	Podkarpackie (Polska)	37
Untrech (Holandia)	163	Eszak-Magyarorszag (Węgry)	38
Wien (Austria)	162	Eszak-Alfold (Rumunia)	38
Helsinki-Uusimaa (Finlandia)	160	Podlaskie (Polska)	39

Źródło: [Eurostat 2018, *Regional gross domestic product*].

Po rozszerzeniu Unii o kraje Europy Środkowej i Wschodniej nastąpiło pogłębienie różnic regionalnych. Świadczą o tym dane statystyczne o kształtowaniu się PKB *per capita* regionów UE w 2007 r. (tab. 2).

Wśród najbogatszych w 2007 r. znalazł się tylko jeden region z państw nowo przyjętych (Praga). Natomiast całą piętnastkę najbiedniejszych tworzyły głównie regiony tych krajów (oprócz Mayotte). Najbiedniejszymi okazały się regiony Bułgarii (5) i Rumunii (4) oraz trzy regiony polskie i dwa węgierskie. Należy tutaj wspomnieć, że w 2004 r. w piętnastce najbiedniejszych regionów znajdowało się aż pięć polskich województw: oprócz lubelskiego (35% średniej UE), podkarpackiego (35) i podlaskiego (38), do najbiedniejszych należały także województwa świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie (obydwa po 39%).

W Steverozapaden w Bułgarii PKB na jednego mieszkańca wynosił tylko 27% średniej unijnej. Mayotte wówczas jako zbiorowość zamorska Francji nie była częścią UE, stała się nią dopiero w 2014 r. W roku 2000, przypomnijmy, w najbiedniejszym regionie UE, którym był grecki Iperios, PKB *per capita* był o 20 p.p. wyższy od regionu najbiedniejszego w 2007 r.

Region najbogatszy w 2007 r. charakteryzował się PKB *per capita* wyższym aż o przeszło 500 p.p. od regionu najbiedniejszego, podczas gdy w 2000 r. różnica ta wynosiła 170 p.p. Wyniki te świadczą o zwiększeniu skali dysproporcji między regionami UE po rozszerzeniu o kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Dalsze badania wykazały, że w roku 2016 mimo poprawy w poziomie PKB *per capita*, w regionach Unii nadal istnieją duże różnice regionalne (tab. 3). Na liście najbiedniejszych regionów znalazło się województwo lubelskie⁴. Regionem o najniższym PKB pozostał nadal Severozapaden z PKB *per capita* wynoszącym 29% średniej unijnej.

Analizując zmiany, które zaszły do roku 2016, należy stwierdzić, że ich tempo i kierunek nie są w pełni zadowalające. Widoczne jest dalsze zróżnicowanie regionalne. Wprawdzie średnia wielkość PKB *per capita* w grupie regionów najbiedniejszych wzrosła, ale tylko o ok. 5 p.p. (z 30,9% do 36,4%). Różnica między regionem najbogatszym a najbiedniejszym zwiększyła się do 582 p.p.

Średnia dla najbogatszych regionów wyniosła w 2016 r. przeszło 213%, podczas gdy w 2007 r. wynosiła 186,9. Zanotowano więc wzrost o 26 p.p., czyli o wiele wyższy niż w regionach najbiedniejszych. Świadczy to o pogłębieniu się różnic między regionami najbogatszymi i najbiedniejszymi. Dlatego ciągle aktualnym i ważnym priorytetem funkcjonowania i rozwoju Unii Europejskiej są działania służące wzmocnieniu jej spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej.

Podkreślono to w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej 2007, art. 174]. Wyzwaniem stojącym przed Unią i krajami członkowskim pozostaje nadal zwiększenie skuteczności polityki spójności. Temu mają służyć wprowadzone postanowienia dotyczące warunków, które należy spełnić przed wypłatą funduszy (warunki *ex ante*), i warunków *ex post*, uzależniając

⁴ Taki sam PKB *per capita* jak Del-Alfold miały także województwa podlaskie i podkarpackie.

Tabela 3. Najbogatsze i najbiedniejsze regiony UE w 2016 r. (UE-28 = 100)

Regiony najbogatsze	PKB <i>per capita</i>	Regiony najbiedniejsze	PKB <i>per capita</i>
Inner London West (Wielka Brytania)	611	Severozapaden (Bułgaria)	29
Luxemburg (Luxemburg)	265	Mayette (Francja)	33
Southern&Eastern (Irlandia)	217	Yuzhen tsentralen (Bułgaria)	34
Bruxells (belgia)	200	Severen Tsentralen (Bułgaria)	34
Hamburg (Niemcy)	200	Nor-Est (Rumunia)	36
Bratislavski Kraj (Słowacja)	184	Severoiztoche (Bułgaria)	39
Praha (Czechy)	182	Sud-Vest Oltenia (Rumunia)	42
Oberbayern (Niemcy)	177	Yugoiztochen (Bułgaria)	43
Ile de France (Francja)	175	Eszak-Alfold (Węgry)	43
Stockholm (Szwecja)	173	Del-Dunoitul (Węgry)	44
Inner London East (Wielka Brytania)	167	Eszak-Magyarorszag (Węgry)	45
North Eastern Scotia	167	Sud Muntenia (Rumunia)	46
Noord-Holland (Holandia)	164	Thraki (Grecja)	46
Stuttgart (Niemcy)	162	Lubelskie (Polska)	47
Darmstadt (Niemcy)	160	Del-Afold (Węgry)	48

Źródło: jak w tabeli 2.

cych wypłatę dodatkowych funduszy od uzyskanych wyników [Rynio 2013, s. 142]. Zmniejszono także do dwóch cele priorytetowe i określono trzy kategorie regionów wymagających wsparcia finansowego. W zależności od zakwalifikowania regionów do konkretnej grupy przewiduje się inny wskaźnik dofinansowania.

4. Zmiany w rozwoju regionalnym Polski

Polska jest głównym beneficjentem środków unijnych. Już w latach 1990-1999 objęta była pomocą w ramach programu PHARE. W latach 2000-2003 korzystała z pomocy ISPA i SAPARD. Od 2004 r. objęta została interwencją finansową funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności. Średnioroczna skala pomocy z funduszy przedakcesyjnej nie przekraczała 1 mld euro. Po akcesji do UE pomoc finansowa znacznie wzrosła. W latach 2004-2006 Polska otrzymała ok. 12,8 mld euro. W latach 2007-2013 transfer środków unijnych wyniósł ok. 67 mld euro. W obecnym okresie programowania przewidziano dla Polski pomoc w wysokości 77 mld euro (po odliczeniu transferów).

Zmiany PKB *per capita* w Polsce w układzie regionalnym przedstawia tabela 4. Jak wynika z danych w niej zawartych, w każdym województwie zanotowano wzrost PKB *per capita* według siły nabywczej. Największy wzrost w porównaniu z rokiem 2004 nastąpił w województwie mazowieckim (o 35 p.p.). Trzeba zauważyć, że to województwo zaliczane było do regionów bardziej rozwiniętych już w momencie

wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Znaczący wzrost miał miejsce w województwach dolnośląskim (o 26 p.p.), wielkopolskim (o 22 p.p.) i łódzkim (20 p.p.). Najmniejsza zmiana (tylko o 5 p.p.) widoczna jest w województwie pomorskim.

Tabela 4. PKB *per capita* według siły nabywczej ludności w regionach Polski (UE-28 = 100)

Województwo	2004	2007	2010	2014	2015	2016
Dolnośląskie	50	58	70	75	76	76
Kujawsko-pomorskie	43	46	51	55	56	56
Lubelskie	35	37	43	47	47	47
Lubuskie	44	47	52	57	57	57
Łódzkie	44	49	58	63	64	64
Małopolskie	43	47	54	60	62	62
Mazowieckie	74	82	98	108	109	109
Opolskie	42	45	51	55	55	55
Podkarpackie	36	37	43	48	48	48
Podlaskie	36	39	45	49	49	48
Pomorskie	60	63	65	65	66	66
Śląskie	55	56	66	70	71	71
Świętokrzyskie	39	42	48	49	49	49
Warmińsko-mazurskie	37	39	45	48	48	49
Wielkopolskie	53	56	65	73	74	75
Zachodniopomorskie	44	47	53	57	58	57
Polska	50	53	62	67	68	68

Źródło: jak w tabeli 2.

Mimo znacznych postępów w poziomie rozwoju gospodarczego wszystkich województw zróżnicowanie regionalne w Polsce nadal jest wysokie i stale się pogłębia. W roku 2004 różnica między najbogatszym województwem mazowieckim a najbiedniejszym województwem lubelskim wynosiła 39 p.p., w 2007 r. wzrosła do 45 p.p., w 2014 do 61 p.p., a w 2016 do 62 p.p. Niwelowanie różnic regionalnych pozostaje więc nadal wielkim wyzwaniem dla polityki regionalnej kraju.

Głównymi celami polityki spójności Unii Europejskiej w okresie budżetowym 2014-2020 są „Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” (cel 1) oraz „Europejska współpraca terytorialna” (EWT, cel 2). Na realizację polityki spójności Unia przeznaczyła ok. 336 mld euro (w cenach z 2011 r.). Polska, jako największy beneficjent pomocy, otrzymała 82,5 mld euro [MIiR 2014, s. 159]. Po odliczeniu transferów wsparcie unijne to prawie 77 mld euro (ok. 10 mld euro więcej niż w okresie 2007-2013).

W nowej polityce spójności zwiększono środki finansowe zarządzane przez samorządy wojewódzkie. Do dyspozycji regionów przekazano ok. 40% wszystkich środków. Samorządy mogą realizować programy finansowane przez dwa fundusze: Europejski Fundusz Europejski i przez Europejski Fundusz Społeczny (dwufundu-

szowe programy regionalne). Regiony uzyskały również większą samodzielność w wyznaczaniu priorytetów. Mogą w większym stopniu uwzględnić swoje potrzeby rozwojowe i wykorzystać wewnętrzny potencjał.

Podział środków będących wkładem UE w realizację polityki spójności w Polsce nastąpił za pośrednictwem programów operacyjnych zgodnie z przyjętymi jednostoma celami tematycznymi [Gwizda i in. (red.) 2014, s. 114]. Jak już wspomniano, w obecnym okresie znacząco zwiększono środki pozostawione do dyspozycji regionom. Samorządy wojewódzkie dysponują prawie dwukrotnie większymi środkami niż w latach 2007-2013. Ma to gwarantować większą efektywność ich wykorzystania. Środki finansowe przeznaczone na realizację regionalnych programów operacyjnych wzrosły z 17,3 mld w okresie 2007-2013 do 31,3 mld euro w okresie 2014-2020. Największa pula środków została skierowana do województwa śląskiego (w porównaniu z poprzednim okresem budżetowym wzrost o 103%). Największy przyrost środków przewidziano dla województwa łódzkiego (o 124%), małopolskiego (o 123%) i opolskiego (o 121%). Najniższym wzrostem dofinansowania charakteryzuje się Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego (tylko o 14%), które zostało zakwalifikowane do regionów rozwiniętych [MliR 2014, s. 73].

5. Zakończenie

Spójność gospodarcza (także społeczna i terytorialna) jest warunkiem koniecznym, by Unia Europejska mogła stać się zintegrowaną całością. Jest to zadanie niezwykle trudne, jeśli uwzględnimy fakt, że Unia była zawsze regionalnie zróżnicowana. Mimo kolejnych reform w zakresie celów priorytetowych i zwiększenia funduszy europejskich na wspieranie rozwoju regionalnego nie udało się zniwelować różnic w poziomie rozwoju regionalnego krajów UE. Dysproporcje regionalne dostrzegane są także wewnątrz poszczególnych krajów członkowskich.

Jak wykazały badania, zróżnicowania regionalne Unii Europejskiej raczej się pogłębiają, niż zmniejszają. Do tej sytuacji przyczyniła się w dużym stopniu zmiana jej granic, spowodowana kolejnymi rozszerzeniami o kraje będące na niższym poziomie rozwoju i dużym zróżnicowaniu regionalnym. Potwierdzeniem tego są wyniki badań nad zmianami w wysokości PKB na jednego mieszkańca według siły nabywczej, które wskazują wprawdzie na tendencję wzrostową wskaźnika, lecz także na dalsze pogłębianie się różnic w poziomie rozwoju gospodarczego krajów i regionów. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych pozostaje więc nadal jednym z głównych priorytetów polityki spójności Unii Europejskiej. Osiągnięcie spójności regionalnej jest również celem krajów członkowskich.

Realizacji unijnej polityki spójności w Polsce podporządkowane są ustalenia dotyczące priorytetów określonych w polskiej Umowie Partnerstwa, która jest dokumentem zawierającym strategię interwencji polityki spójności UE (także wspólnej polityki rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa). Instrumentami realizacji tej polity-

ki są programy operacyjne. Podstawowe znaczenie w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów mają regionalne programy operacyjne, na których realizację przeznaczono w obecnej perspektywie finansowej o prawie 90% środków więcej niż w latach 2007-2013. Zwiększenie środków zarządzanych przez władze wojewódzkie ma wpłynąć na poprawę efektywności i skuteczności wykorzystania środków europejskich. Oznacza to jednak większą odpowiedzialność samorządów za stopień realizacji zadań określonych przez właściwy regionalny program operacyjny.

Literatura

- Borowiec J., Wilk K., 2005, *Integracja europejska*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Eurostat 2018, *GDP per capita in PPS EU 28=100*, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00114> (14.04.2018).
- Eurostat 2018, *Regional gross domestic product (PPS per inhabitant in % of the EU28 average) by NUTS2 regions*, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tgs00006> (14.04.2018).
- Gwizda M., Kosewska-Kwaśny M., Żółciński Sz. (red.), 2014, *Fundusze UE 2014-2020. Nowa perspektywa – nowe możliwości*, Beck V InfoBiznes, Warszawa.
- MiR 2014, *Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – Umowa Partnerstwa*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 23.05.2014.
- Piecuch J., 2004, *Regionalne konsekwencje polityki spójności UE*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, red. Woźniak M.G., Uniwersytet Rzeszowski, z. 5, Rzeszów.
- Rynio D., 2013, *Kształtowanie nowej polityki regionalnej Polski w warunkach globalizacji i integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, 2007, Dz.Urz.UE PL, C 306/42 z 17.12.2007.
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, 2016 (wersja skonsolidowana), Dz.Urz. C 202, 7.06.2016.
- Wilk K., 2010, *Zewnętrzna i wewnętrzna spójność gospodarcza Polski w latach 1996-2006*, [w:] *United Europe: new challenges*, Ministry of Education and Sciences, Youth and Sports of Ukraine, State Higher Educational Establishment, National Mining University, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu, Dnipropetrovsk.